

جامعه‌شناسی ورزش

دکتر امیرحسین مهرصفر — استادیار دانشگاه سمنان

تعاریف تخصصی از جامعه‌شناسی ورزشی

تعریف کوئن (Coakley)

جامعه‌شناسی ورزشی مطالعه‌ی علمی روابط بین ورزش و جامعه است. این مطالعه شامل بررسی نقش ورزش در زندگی افراد، گروه‌ها و جوامع، و همچنین بررسی چگونگی تاثیر عوامل اجتماعی بر ورزش است.

تعریف بروکهاوس (Brohaugh)

جامعه‌شناسی ورزشی به مطالعه‌ی پدیده‌های اجتماعی مرتبط با ورزش می‌پردازد، از جمله سازماندهی ورزش، نقش‌های اجتماعی در ورزش، تاثیر ورزش بر فرهنگ و ارزش‌ها، و روابط بین ورزش و قدرت.

تعریف هیل (Hill)

جامعه‌شناسی ورزشی به بررسی نحوه‌ی سازماندهی، انجام و تجربه‌ی ورزش در جوامع مختلف می‌پردازد. این حوزه به دنبال درک این است که چگونه ورزش به عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی، بر زندگی افراد و جوامع تاثیر می‌گذارد.

تعریف لوپز (Lopez)

جامعه‌شناسی ورزشی مطالعه‌ی انتقادی ورزش به عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی است که در آن، روابط قدرت، نابرابری‌ها و ایدئولوژی‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند. این حوزه به دنبال آشکارسازی این است که چگونه ورزش می‌تواند به بازتولید و یا به چالش کشیدن ساختارهای اجتماعی موجود کمک کند.

جامعه‌شناسی ورزشی به عنوان موقعیت اجتماعی

جامعه‌شناسی ورزشی، فراتر از یک تعریف ساده، به بررسی لایه‌های پنهان و تأثیرات گسترده‌ی ورزش در جامعه می‌پردازد.

این حوزه، ورزش را به عنوان یک «موقعیت اجتماعی» در نظر می‌گیرد؛ یعنی موقعیتی که افراد در آن نقش‌های خاصی ایفا می‌کنند و بر اساس آن، انتظارات و رفتارهای خاصی از آن‌ها سر می‌زنند.

ورزشکار 🏃

اجرای فعالیت ورزشی و رقابت

مربی 🧑🏫

هدایت و آموزش ورزشکاران

تماشاگر 👥

حضور و حمایت از رویدادهای ورزشی

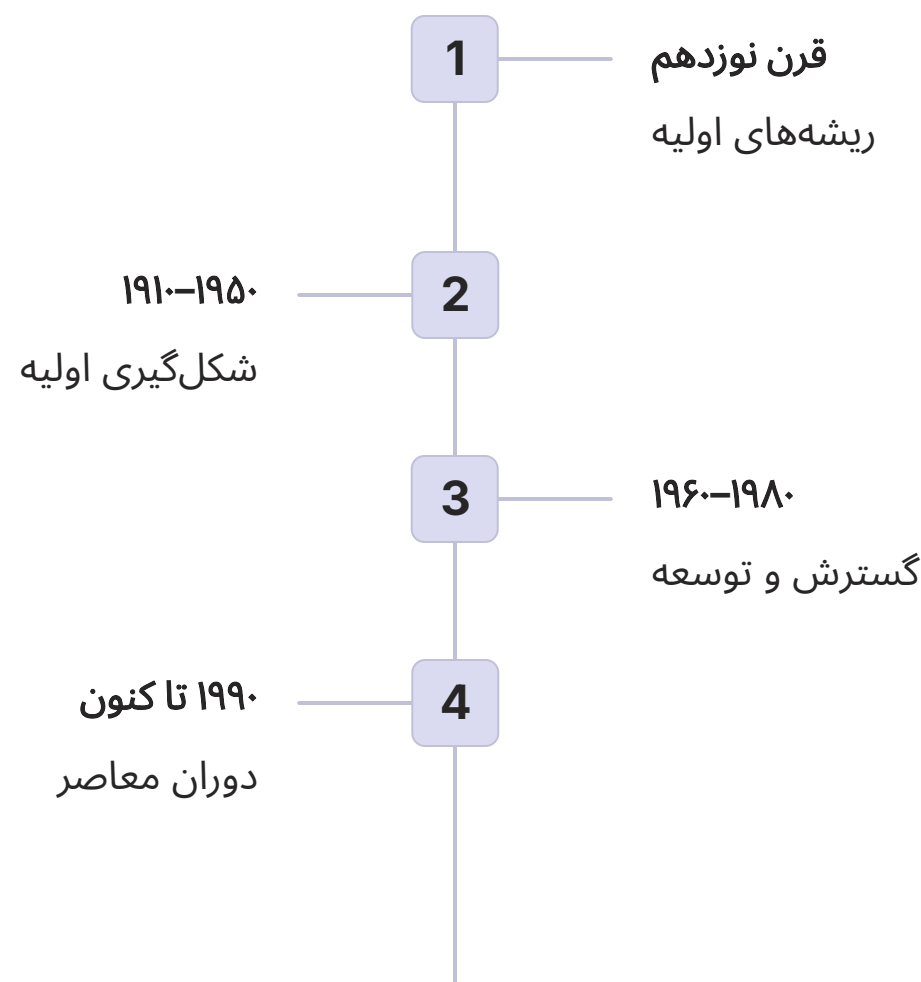
داور ⚖️

اجرا و نظارت بر قوانین بازی

تاریخچه جامعه‌شناسی ورزشی در جهان

تاریخچه جامعه‌شناسی ورزشی، مسیری طولانی و تکامل‌یافته است که با ظهور رشته‌های علوم اجتماعی در قرن نوزدهم آغاز شد.

کارل مارکس

تحلیل او از طبقات اجتماعی و نقش ایدئولوژی در حفظ قدرت، به درک ارتباط بین ورزش و ساختارهای قدرت کمک کرد.

اگوست کنت

بنیان‌گذار جامعه‌شناسی؛ با تمرکز بر مطالعه‌ی نظم اجتماعی و نقش ارزش‌ها در جامعه، زمینه را برای بررسی پدیده‌های اجتماعی مانند ورزش فراهم کرد.

شکل‌گیری اولیه (دهه‌های ۱۹۱۰-۱۹۵۰)

1

آلبرت متیو

اغلب به عنوان «پدر» جامعه‌شناسی ورزشی در آمریکا شناخته می‌شود. او در اوایل قرن بیستم، مقالاتی در مورد جنبه‌های اجتماعی ورزش منتشر کرد و پایه‌های این رشته را بنا نهاد.

2

هری هرت

یکی دیگر از پیشگامان این حوزه در آمریکا بود که به بررسی نقش ورزش در آموزش و پرورش و توسعه‌ی شخصیت پرداخت و نقش تربیتی ورزش را برجسته ساخت.

گسترش و توسعه (دهه‌های ۱۹۶۰-۱۹۸۰)

نظریه‌های جدید

ظهور نظریه‌های جدیدی مانند نظریه تعاملات نمادین و نظریه انتقادی، به تحلیل عمیق‌تر ورزش از منظر اجتماعی و فرهنگی کمک کرد.

تحقیقات گسترده

تحقیقات در این دوره به موضوعاتی مانند خشونت در ورزش، تبعیض جنسیتی و نژادی، و تأثیر ورزش بر هویت و فرهنگ پرداخت.

گسترش بین‌المللی

جامعه‌شناسی ورزشی به تدریج در کشورهای دیگر نیز گسترش یافت و محققان در سراسر جهان به بررسی پدیده‌های ورزشی در جوامع خود پرداختند.

دوران معاصر (دهه‌های ۱۹۹۰ تا کنون)

جهانی‌سازی

با گسترش جهانی‌سازی، جامعه‌شناسان ورزشی به بررسی تاثیر جهانی‌سازی بر ورزش و فرهنگ ورزشی پرداختند.

1

ورزش و سیاست

بررسی نقش ورزش در سیاست و روابط بین‌المللی، به موضوعی مهم در این حوزه تبدیل شد.

2

رویکردهای انتقادی

رویکردهای انتقادی به بررسی نقش ورزش در بازتولید نابرابری‌ها و ایدئولوژی‌های مسلط در جامعه ادامه می‌دهند.

3

حوزه موضوعی جامعه‌شناسی ورزش

در حالی که موضوع جامعه‌شناسی جامعه است، جامعه‌شناسی ورزش به پیوند بین ورزش و جامعه می‌پردازد.

جامعه‌شناسی ورزش علمی است که با کنش‌ها، فرآیندها و ساختارهای اجتماعی در ورزش و با رابطه بین ورزش و جامعه سروکار دارد.

رابطه دوسویه ورزش و جامعه

- کارکردهای ورزش در جامعه چیست؟
- رابطه ورزش با اقتصاد، سیاست و رسانه‌های جمعی چگونه است؟
- چگونه موقعیت اجتماعی افراد بر عادات ورزشی آن‌ها تأثیر می‌گذارد؟

بررسی درون ورزش

- ویژگی خاص اجتماعی ورزش چیست؟
- نقش پرخاشگری در ورزش چیست؟
- چرا ورزشکاران دوپینگ می‌کنند؟

نظریه کارکردگرایی در جامعه‌شناسی ورزش

⚙️ FUNCTIONALISM

کارکردگرایی یکی از مهم‌ترین رویکردهای کلاسیک جامعه‌شناسی است که جامعه را به عنوان یک سیستم منظم و هماهنگ از نهادهای اجتماعی در نظر می‌گیرد. ریشه‌های نظری این رویکرد در آثار جامعه‌شناسانی مانند **Talcott Parsons** و **Émile Durkheim** قرار دارد.

کارکرد پنهان

پیامدهای غیرمستقیم و ناخواسته یک نهاد اجتماعی.

کارکرد آشکار

پیامدهای آشکاری که به طور مستقیم هدف فعالیت‌های اجتماعی هستند.

همبستگی اجتماعی

احساس تعلق افراد به یک گروه یا جامعه.

کاربرد نظریه کارکردگرایی در تحلیل ورزش

1

ایجاد همبستگی اجتماعی

رویدادهای ورزشی بزرگ می‌توانند احساس وحدت ملی ایجاد کنند. مسابقات **Olympic Games** یا **FIFA World Cup** در بسیاری از کشورها باعث افزایش همبستگی ملی می‌شوند. مردم فارغ از تفاوت‌های اجتماعی در حمایت از تیم ملی متحد می‌شوند.

3

تقویت هویت ملی

پیروزی‌های ورزشی می‌تواند نماد قدرت ملی باشد. موفقیت تیم‌ها در جام جهانی فوتبال باعث افزایش غرور ملی در بسیاری از کشورها می‌شود.

2

جامعه‌پذیری

ورزش یکی از مهم‌ترین ابزارهای انتقال ارزش‌های اجتماعی است. از طریق ورزش، افراد ارزش‌هایی مانند نظم، همکاری، رقابت سالم و احترام به قوانین را یاد می‌گیرند. باشگاه‌ها و مدارس ورزشی نقش مهمی در این فرآیند دارند.

4

کنترل اجتماعی

ورزش می‌تواند انرژی و هیجانات جوانان را در قالب فعالیت‌های قانونی هدایت کند و از رفتارهای انحرافی جلوگیری کند.

نقدها: نادیده گرفتن نابرابری‌های اجتماعی، توجه بیش از حد به کارکردهای مثبت ورزش، عدم توجه کافی به مسائل اقتصادی و سیاسی در ورزش.

نظریه تضاد در جامعه‌شناسی ورزش

CONFLICT THEORY — KARL MARX

نظریه تضاد ریشه در اندیشه‌های **Karl Marx** دارد. در این دیدگاه، جامعه از گروه‌هایی تشکیل شده است که برای دستیابی به قدرت و منابع با یکدیگر رقابت می‌کنند. نهادهای اجتماعی، از جمله ورزش، بازتابی از ساختارهای قدرت و نابرابری‌های اقتصادی هستند.

نقش رسانه‌ها

رسانه‌ها می‌توانند با برجسته کردن مسابقات ورزشی توجه مردم را از مسائل اجتماعی و اقتصادی منحرف کنند.

استثمار ورزشکاران

برخی پژوهشگران معتقدند ورزشکاران حرفه‌ای در برخی موارد مانند نیروی کار در صنعت ورزش عمل می‌کنند. باشگاه‌ها و شرکت‌های رسانه‌ای سود زیادی از فعالیت آنان کسب می‌کنند.

کالایی شدن ورزش

در نظام سرمایه‌داری، ورزش به یک صنعت بزرگ تبدیل شده است. لیگ‌هایی مانند **NBA** و **English Premier League** گردش مالی میلیارد دلاری دارند. در این ساختار، ورزشکاران، رسانه‌ها و شرکت‌های تجاری بخشی از یک سیستم اقتصادی بزرگ هستند.

منابع: Brohm, J. (1978). Sport: A Prison of Measured Time. | Giulianotti, R. (2015). Sport: A Critical Sociology.

نظریه هژمونی گرامشی و نظریه بوردیو

نظریه هژمونی — Antonio Gramsci

گرامشی معتقد بود طبقات حاکم تنها از طریق زور حکومت نمی‌کنند بلکه از طریق فرهنگ و ایدئولوژی سلطه خود را حفظ می‌کنند. ورزش می‌تواند ابزاری برای بازتولید ارزش‌های فرهنگی طبقه مسلط باشد. شرکت‌های بزرگ مانند **Adidas** و **Nike** از ورزش برای گسترش فرهنگ مصرف استفاده می‌کنند.

- تبلیغات گسترده در مسابقات ورزشی
- اسطوره‌سازی از قهرمانان ورزشی
- فرهنگ هواداری

نظریه میدان — Pierre Bourdieu

بوردیو معتقد است رفتارهای اجتماعی افراد تحت تأثیر سه عامل قرار دارند: سرمایه، میدان و عادت‌واره.

- سرمایه اقتصادی: پول و منابع مالی
 - سرمایه فرهنگی: دانش، مهارت و سبک زندگی
 - سرمایه اجتماعی: شبکه روابط اجتماعی
- تحقیقات نشان داده‌اند که نوع ورزش افراد اغلب با طبقه اجتماعی مرتبط است: گلف ← طبقه بالا | تنیس ← طبقه متوسط | فوتبال ← طبقه کارگر

نظریه فرآیند متمدن شدن و تعامل‌گرایی نمادین

نظریه فرآیند متمدن شدن —
Norbert Elias

الیاس نشان می‌دهد چگونه در طول تاریخ سطح کنترل اجتماعی بر رفتارهای انسانی افزایش یافته است. در گذشته بسیاری از بازی‌ها خشن بودند، اما با گذشت زمان قوانین ایجاد شد و ورزش‌های مدرن شکل گرفتند.

مثال: تحول فوتبال از بازی‌های خشن قرون وسطی به لیگ‌های حرفه‌ای مدرن.

نظریه تعامل‌گرایی نمادین

این نظریه بر تعاملات اجتماعی روزمره تمرکز دارد. نظریه‌پردازان اصلی: **Erving Goffman** و **Herbert Blumer**.

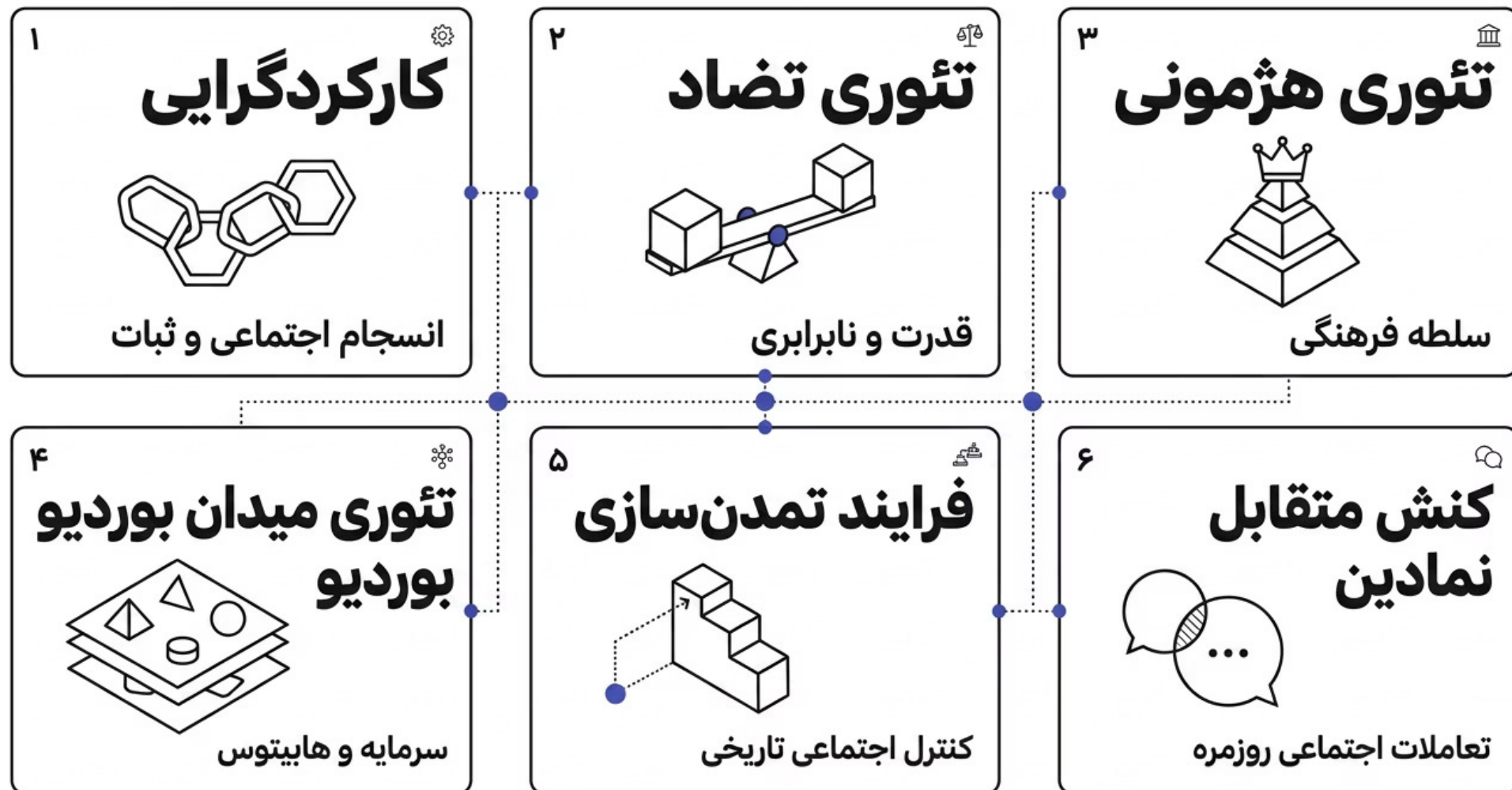
- هویت ورزشکاران
- فرهنگ تیمی
- تجربه هواداران

مطالعات **Loïc Wacquant** در مورد باشگاه‌های بوکس نشان می‌دهد چگونه هویت بدنی ورزشکاران در محیط باشگاه شکل می‌گیرد.

جمع‌بندی نهایی نظری

در جامعه‌شناسی ورزش، هر نظریه جنبه خاصی از واقعیت اجتماعی ورزش را توضیح می‌دهد. در پژوهش‌های مدرن معمولاً از ترکیب این نظریه‌ها برای تحلیل مسائل پیچیده استفاده می‌شود.

در جامعه‌شناسی ورزش یکی از مهم‌ترین مباحث مربوط به فرآیند اجتماعی‌شدن در ورزش است که در دو قالب نظری مطرح می‌شود: اجتماعی‌شدن از طریق ورزش و اجتماعی‌شدن در ورزش. این دو مفهوم در آثار پژوهشگرانی مانند Ken Roberts و Jay Coakley به طور مفصل مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

جلسه دوم

ادامه مباحث جامعه‌شناسی ورزش — دکتر امیرحسین مهرصفر

اجتماعی شدن در ورزش

SOCIALIZATION INTO SPORT

اجتماعی شدن در ورزش به فرآیندی اشاره دارد که طی آن افراد به سمت مشارکت در فعالیتهای ورزشی هدایت می‌شوند و نقش ورزشکار را می‌پذیرند.

این نظریه به این سؤال پاسخ می‌دهد: چرا برخی افراد وارد ورزش می‌شوند و برخی دیگر نمی‌شوند؟

علاقه‌مند شدن

چه عوامل اجتماعی باعث می‌شود افراد به ورزش علاقه‌مند شوند؟

باقی ماندن

چه عواملی باعث می‌شود افراد در ورزش باقی بمانند؟

ترک کردن

چه عواملی باعث می‌شود افراد ورزش را ترک کنند؟

عوامل مؤثر بر اجتماعی شدن در ورزش

خانواده

خانواده مهم‌ترین عامل
در ورود افراد به
ورزش است.

مدرسه

مدارس یکی از
مهم‌ترین نهادهای
اجتماعی در توسعه
مشارکت ورزشی
هستند.

گروه همسالان

دوستان و همسالان
نقش مهمی در
شکل‌گیری رفتارهای
ورزشی دارند.
نوجوانان معمولاً به
ورزش‌هایی علاقه‌مند
می‌شوند که
دوستانشان انجام
می‌دهند.

رسانه‌ها

رسانه‌ها با نمایش
مسابقات ورزشی و
قهرمانان ورزشی
می‌توانند علاقه افراد
به ورزش را افزایش
دهند.

طبقه اجتماعی

طبقه اجتماعی یکی از
عوامل مهم در
دسترسی به ورزش
است.

مراحل اجتماعی شدن در ورزش و دلایل ترک آن

دلایل ترک ورزش

جامعه‌شناسان همچنین بررسی می‌کنند چرا افراد ورزش را ترک می‌کنند:

→ فشار بیش از حد رقابت → آسیب‌های ورزشی

→ کمبود حمایت اجتماعی → تغییر اولویت‌های زندگی

مراحل ورود به ورزش

مرحله اول: آشنایی

فرد برای اولین بار با ورزش آشنا می‌شود.

مرحله دوم: مشارکت اولیه

فرد شروع به انجام فعالیت ورزشی می‌کند.

مرحله سوم: تثبیت مشارکت

ورزش به بخشی از سبک زندگی فرد تبدیل می‌شود.

منابع: | Coakley, J. (2017). Sport in Society.
Roberts, K. (2016). Sport and Social Theory

اجتماعی شدن از طریق ورزش

SOCIALIZATION THROUGH SPORT

اجتماعی شدن از طریق ورزش به فرآیندی اشاره دارد که طی آن افراد از طریق مشارکت در ورزش ارزش‌ها، هنجارها و مهارت‌های اجتماعی را یاد می‌گیرند. در این رویکرد ورزش به عنوان یک ابزار تربیتی و اجتماعی در نظر گرفته می‌شود.

کار تیمی

در ورزش‌های تیمی مانند فوتبال یا بسکتبال، موفقیت وابسته به همکاری اعضای تیم است. لیگ‌هایی مانند **UEFA Champions League** نمونه‌های خوبی از اهمیت همکاری تیمی هستند.

نظم و انضباط

ورزشکاران یاد می‌گیرند که برای موفقیت باید برنامه تمرینی منظم داشته باشند.

احترام به قوانین

در ورزش قوانین مشخصی وجود دارد و همه بازیکنان باید به آن احترام بگذارند. این مسئله به شکل‌گیری رفتارهای قانون‌مدار کمک می‌کند.

پذیرش شکست

ورزش به افراد می‌آموزد که شکست بخشی از زندگی است و باید از آن درس گرفت.

اثرات اجتماعی ورزش و محدودیت‌های نظریه

محدودیت‌های نظریه

با وجود مزایای ورزش، پژوهشگران تأکید می‌کنند که ورزش همیشه به اجتماعی شدن مثبت منجر نمی‌شود. در برخی شرایط ممکن است پیامدهای منفی نیز ایجاد شود:

خشونت در ورزش

رقابت ناسالم

تبعیض جنسیتی

فشار روانی

اثرات اجتماعی مثبت ورزش

مطالعات جامعه‌شناسی نشان داده‌اند که مشارکت در ورزش می‌تواند پیامدهای مثبتی داشته باشد:

افزایش اعتماد به نفس

تقویت مهارت‌های اجتماعی

بهبود سلامت روان

افزایش سرمایه اجتماعی

مثال پژوهشی: مطالعات بر روی برنامه‌های ورزشی مدارس نشان داده‌اند که ورزش زمانی بیشترین اثر مثبت را دارد که مربیان آموزش اجتماعی ارائه دهند، محیط تیمی حمایت‌کننده باشد و رقابت بیش از حد وجود نداشته باشد.

منابع: Coakley, J. (2017). Sport in Society. | Jarvie, G. (2013). Sport, Culture and Society.